

Social Entrepreneurship and Social Responsibility as State Mechanisms for the National Values Protection

UDC: 35.072:005.35:334

DOI: <https://doi.org/10.15421/152353>

Larina Natalia¹

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-5843-0765>, natali.larina@ukr.net

Larin Stanislav²

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8544-7714>, stanislav.larin@outlook.com

¹*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

²*State Institution of Higher Education "University of Education Management" of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The article is devoted to the development of theoretical foundations for understanding the essence of social entrepreneurship and social responsibility as state mechanisms for national values protection in Ukraine in the conditions of globalization dimensions. The authors of the article justified the role of social entrepreneurship and social responsibility in the sphere of interaction between representatives of public authorities, individuals and those groups and organizations with which they cooperate. It is proved that the modern state as the highest form of organization of society, implementing domestic and foreign policy, affects different aspects of society, including social. At the same time, social entrepreneurship and social responsibility are mechanisms that contribute to protecting the sovereignty of the Ukrainian state and ensuring human rights and freedoms in Ukraine's struggle with the aggressor Russia.

The state's role in the formation of social entrepreneurship and social responsibility among public organizations to improve the sustainable development of society is studied. The experience of social entrepreneurship and social responsibility in the conditions of Russia's full-scale invasion of Ukraine is revealed in the example of volunteer centres in Kirovohrad region. Only one-third of volunteer centres are the result of the work of registered public organizations, which with the beginning of the war reformatted their activities and focused on more relevant areas of activity, which will ensure the protection of the state's national values.

Summarized answers showed that the majority of respondents are representatives of non-existing volunteer organizations. The greatest needs of volunteers in the communities of Kirovograd region are financial support and the creation of new partnerships, especially with charitable foundations and international donor organizations. However, they do not consider the introduction of institutionalization of public-state partnership relations for the successful development of social entrepreneurship and social responsibility in Ukraine.

Keywords: state mechanisms of national values protection, social entrepreneurship, social responsibility, institutionalization, public organizations, volunteer centres

Соціальне підприємництво та соціальна відповідальність як державні механізми захисту національних цінностей

Ларіна Наталія¹, Ларін Станіслав²

¹*Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

²*Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)*

Анотація

Стаття присвячена опрацюванню теоретичних основ розуміння сутності соціального підприємництва та соціальної відповідальності як державних механізмів захисту національних цінностей в Україні в умовах глобалізаційних вимірів. Авторами статті обґрунтовано роль соціального підприємництва та соціальної відповідальності у сфері взаємодії між представниками органів державної влади, індивідів і тих груп та організацій, з якими співпрацюють. Доведено, що сучасна держава як найвища форма організації суспільства, реалізуючи внутрішню та зовнішню політику, впливає на різні сторони життя громади, зокрема й соціальну. Водночас соціальне підприємництво та соціальна відповідальність є механізмами, що сприяють в боротьбі України з країною-агресоркою росією захистити суверенітет української держави, забезпечити права й свободи людини.

Досліджено роль держави у становленні соціального підприємництва та соціальної відповідальності серед громадських організацій задля удосконалення сталого розвитку суспільства. На прикладі діяльності волонтерських центрів Кіровоградської області розкрито досвід соціального підприємництва та соціальної відповідальності в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну. Лише третина волонтерських центрів є результатом роботи зареєстрованих громадських організацій, які з початком війни переформатували свою діяльність та зосередилися на більш актуальних напрямках діяльності для сьогодення, що забезпечить збереження національних цінностей держави.

Узагальнені відповіді засвідчили, що більшість респондентів є представниками не інституціоналізованих волонтерських організацій. Найбільшими потребами волонтерів у громадах Кіровоградщини є фінансова підтримка та створення нового партнерства, особливо з благодійними фондами та міжнародними донорськими організаціями. Однак, запровадження в перспективі інституціоналізації взаємовідносин громадсько-державного партнерства задля успішного розвитку соціального підприємництва та соціальної відповідальності в Україні вони не розглядають.

Ключові слова: державні механізми захисту національних цінностей, соціальне підприємництво, соціальна відповідальність, інституціоналізація, громадські організації, волонтерські центри, соціальне лідерство

Стаття надійшла / Article arrived: 22.11.2023

Схвалено до друку / Accepted: 28.12.2023

Вступ.

Війна України з країною-агресоркою росією кинули виклик усім інституційним утворенням, які раніше забезпечували стійкість існування та розвиток суспільства в нашій країні. У цьому дискурсі саме держава, яка існує і діє в певному природному і суспільному середовищах, стала чи не основним об'єктом критики, оскільки нею втрачено монополію на управління суспільством. Ці виклики, що постали перед системою державного управління України, вимагають адекватної відповіді та створення умов щодо їх подолання. Тому проголошений урядом курс на проведення важливих реформ у сфері державного управління, здійснений до повномасштабної війни з країною-агресоркою росією, зокрема, децентралізації, виборчого законодавства, реформи місцевого самоврядування, соціального захисту, реформи державної служби та реорганізація органів державного управління, не реалізовані. Існує суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Відповідальність влади – провести реформи забезпечити баланс інтересів між громадянським суспільством, державою і бізнесом, просто прозора та якісно працювати за новими підходами, гарантувати дотримання прав людини. Відповідальність громадянського суспільства – контролювати владу, жити відповідно до принципів гідності.

Тож тема дослідження соціального підприємництва та соціальної відповідальності як механізмів захисту національних цінностей є актуальною та перспективною задля розбудови Української держави в сучасний та післявоєнний періоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Означена проблематика становить предмет дослідження вітчизняних та зарубіжних учених у сфері права, філософії, політології, соціології, (С. Алексєєв, В. Бабкін, М. Баглай, Д. Баялджиев, М. Гриценко, В. Копейчиков, І. Ледях, О. Лукашова, Л. Мамут, В. Новіков, Г. Ріттер, В. Роїк, А. Сіленко, О. Скакун, О. Скрипнюк, Ф. Фабрициус, К. Хессе та ін.).

Аналізу різних аспектів взаємин між представниками владних структур та суспільством присвятили свої праці вітчизняні дослідники в галузі наук із державного управління, зокрема: В. Бодров, Р. Войтович, В. Голубь, С. Дяченко, В. Князєв, В. Козаков, О. Крюков, О. Якубовський.

Дослідженню проблем соціального підприємництва та соціальної відповідальності, їх теоретико-методологічних основ, процесів формування та ефективності реалізації,

присвячені роботи Н. Ігнатович, В. Гури (2014), Е. Лібанової, В. Соболева, М. Шульги, О. Яременка та ін. Аналіз публікацій з окресленої проблеми дав змогу зробити висновок, що за межами досліджень залишилися питання щодо соціального підприємництва та соціальної відповідальності як державних механізмів захисту національних цінностей в Україні в умовах глобалізаційних викликів, їх сутнісні характеристики, функціонально-рольові чинники, форми та методи впливу на розбудову сучасної та післявоєнної держави.

Метою статті є визначення особливостей сучасних механізмів захисту національних цінностей в Україні крізь призму соціального підприємництва та соціальної відповідальності та їх впливу на розбудову сучасної та післявоєнної держави.

Результати дослідження.

Розуміння поняття «держава», «сучасна держава» окреслюються кількома гранями, зокрема: держава як організація політичної влади, держава як апарат влади, сучасна держава як політична організація всього суспільства.

Держава має свої специфічні риси, які відрізняють її від усіх інших форм об'єднання людей, інститутів і організацій, зокрема відділення публічної влади від суспільства, поява прошарку професійних управлінців. Сучасна держава поєднує професійний апарат управління з представницькою системою влади, яка формується через вибори. Держава будується на основі територіальної спільності людей, де закони і повноваження державних органів влади поширюються на людей, які проживають у межах кордонів державної території. Суверенітет держави є властивістю верховенства незалежності державної влади, стосовно будь-яких інших влад всередині країни, а також у сфері міждержавних відносин. Тож, внутрішній суверенітет означає право влади приймати або змінювати закони, обов'язкові для всього населення та зовнішній суверенітет, який передбачає свободу держави від контролю ззовні. Жодна інша організація не може представляти і захищати всіх громадян і не володіє для цього необхідними засобами. Сучасною ознакою держави є також її соціальне спрямування.

Однак у нинішніх динамічних суспільно-трансформаційних процесах докорінних перетворень зазнають як інституційні форми соціальної реальності, так і психо-соціальна природа людини і суспільства. Значною мірою цьому сприяють глобалізаційні тенденції, що стимулюють утворення єдиного інформаційного простору, інноваційну активність людей та технологізацію їхньої життєдіяльності. Вочевидь,

що сучасна держава несе на собі відбитки властивостей сучасної людини і суспільства, оскільки знаходиться у взаємозв'язку з різними організаціями, колективами, окремо взятими особами, які характеризуються активністю, раціональністю, автономністю, відкритістю стосовно зміни історичних можливостей і домагань. Тож сутність сучасної держави зумовлюється соціальною асиметрією суспільства і необхідністю вирішення спільних справ універсальною політичною організацією, що діє на основі адміністративно-територіального поділу та громадянства, здійснюючи за допомогою спеціалізованого апарату управління (Шаповал, 2004, с. 14).

Можна констатувати, що використання поняття «сучасна» характеризується двома позиціями: це темпоральність і зміна якості людини з опорою на нематеріальні цінності та зрілість суспільства, яке характеризується як громадянське, що відповідає вимогам епохи постмодерну. Очевидно, що конструювання образу сучасної держави йде шляхом прояву різних аспектів її життєдіяльності, що нехарактерні для минулого. особлива роль держави відведена в розвитку соціального підприємництва.

Сучасна держава – це інструмент політичної раціональності, здатний забезпечити рівновагу між державою і суспільством, інструмент формування громадянського суспільства, забезпечення дотримання режиму прав людини та достойного рівня життя. Організація суспільного життя в сучасній державі має відбуватися, в першу чергу, на правових засадах, бо саме їй належить право на видання законів і норм, що мають загальнообов'язковий характер (Бусел, 2004, с. 864). Водночас претензія на представництво суспільства загалом, захист загальних інтересів і спільного блага вимагає від сучасної держави захищати всіх громадян, несучи за це відповідальність.

Відповідальність – це покладені на когонебудь або взяті ким-небудь зобов'язання звітувати за будь-які дії і приймати на себе провину за будь-які дії (Теорія державного управління, 2011, с. 136).

У наведеному визначенні простежується онтологічний аспект щодо розуміння поняття «відповідальність» та наявності суб'єкт-суб'єктних соціальних відносин людини та того, перед яким вона несе відповідальність, зокрема суспільством, або ж власним сумлінням, та наявними за настання відповідальності санкціями. В перекладі з англійської термін «відповідальність» перекладається «responsibility» як моральний обов'язок за

несення певних зобов'язань, персональна підзвітність (Ларіна, 2017, с. 10). У цьому визначенні, за умови акцентуації на моральних зобов'язаннях, також простежується наявність зворотної реакції на той чи інший запит людини, групи людей, суспільства тощо. Питання соціальної відповідальності досліджували О. Кузьмін, О. Пирог, Л. Чернобай, С. Ромашин, Н. Вацик (2016).

У науці з державного управління сутність поняття «відповідальність» визначається як категорія ділової етики, що означає здатність держслужбовця усвідомлювати виконувати покладені на нього завдання та обов'язки, передбачати наслідки своїх вчинків, дій та бездіяльності як у сфері наданих повноважень, так і в суспільній сфері (Кузьмін, Пирог, Чернобай, Романишин, & Вацик, 2016, с. 92).

Категорія відповідальності, набираючи негативних нюансів, передбачає можливість покарання, запровадження санкцій за скоєне діяння тощо. Тож, засудження суспільством певних негативних дій призводить до того, що відповідальність стає цінністю у суспільних відносинах, а вимоги суспільства щодо виконання людиною своїх соціальних обов'язків онтологічно стають підставами для відповідальної, моральної поведінки основних суб'єктів спільноти – державних та суспільних, що дає змогу відповідальності окреслити як соціальну (Кузьмін, Пирог, Чернобай, Романишин, & Вацик, 2016).

Таким чином, соціальна відповідальність – це ступінь відповідності дій соціальних суб'єктів (особистостей, соціальних груп, спільнот, державних інституцій та їх представників) взаємним вимогам, чинним правовим та соціальним нормам, загальним інтересам. Соціальна відповідальність виступає засобом підтримання цілісності суспільства, суспільної злагоди, соціальної інтеграції. В індивіда соціальна відповідальність формується як результат тих зовнішніх вимог, які до нього ставить суспільство, соціальні групи, сім'я тощо.

Іншими словами, усвідомлення суб'єктами єдності соціального простору, свідоме виконання своїх обов'язків перед співгромадянами, суспільством, державою, дає змогу стверджувати, що соціальна відповідальність має стати чинником розбудови сучасної держави, однією з ознак якої є її соціальне спрямування. Його сутність становить: забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні ви-робництвом, гарантії однакових можливостей для самореалізації особистості тощо. Це такий тип організації державного і суспільного життя,

що базується на пріоритеті соціальних цінностей та створює всі можливі умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, гарантуючи кожному громадянинуві прожитковий мінімум для гідного існування, забезпечуючи соціальну захищеність та однакові стартові можливості для життєвої реалізації особистості.

Концепцію соціального спрямування сучасної держави утворюють положення про зростаючу соціальну відповідальність за добробут, розвиток і безпеку громадян, формування динамічної, гнучкої системи соціального захисту та активного реформування, насамперед, тих її складників, що ставлять громадянина в абсолютну соціальну залежність від держави, посилення соціальної захищеності особи.

Розглядаючи поняття «підприємництво», зазначимо, що воно надзвичайно містке, це обумовлено тим, що в ньому міститься сукупність економічних, юридичних, історичних, психологічних та соціальних відносин. У даний час проблема підвищення соціальної відповідальності підприємництва стоїть як ніколи гостро. Провідні підприємства проявляють інтерес до теми корпоративної соціальної відповідальності, зростає число організацій, які проголосили своєю метою привнесення етичних принципів в практику ділових відносин. Якщо раніше підприємництва несли відповідальність тільки перед своїми акціонерами і, як правило, заявляли, що справою бізнесу є сам бізнес, то в даний час сучасні керівники усвідомлюють, що репутація і фінансові результати діяльності їх підприємств безпосередньо залежать від того, чи є їх своїми акціонерами і, як правило, заявляли, що справою бізнесу є сам бізнес, то в даний час сучасні керівники усвідомлюють, що репутація і фінансові результати діяльності їх підприємств безпосередньо залежать від того, чи є їх підприємницька діяльність гідним членом громадянського суспільства. Підприємництва поступово переходять від безсистемної доброчинності до більш складних корпоративних програмах соціальної відповідальності, до стратегічних форм взаємодії з суспільством і державою (Ігнатович, & Гура, 2014).

Найпоширеніше визначення соціального підприємництва належить Грегорі Дізу, який виділив п'ять факторів, що його визначають (Dees, 2001):

- 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальної цінності (блага);
- 2) виявлення й використання нових можливостей для реалізації вибраної місії;
- 3) здійснення безперервного процесу

інновацій, адаптації та навчання;

4) рішучість дій, не обмежена географічним розміщенням ресурсів;

5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством.

Тож соціальне підприємництво – це заснована на самокупній основі господарська діяльність із виробництва соціально значущого продукту або послуги із застосуванням інноваційних рішень, які перетворюють на користь суспільства саму послугу та/або механізми її економічної реалізації. Кінцева мета якої - не лише отримання прибутку, а й виробництво продукту або послуги, призначеної для вирішення суспільної проблеми (Dees, 2001).

Соціальне підприємництво націлена на рішення соціальних проблем, що характеризується наступними основними ознаками:

1) соціальний вплив – цільова спрямованість на рішення існуючих соціальних проблем у суспільстві;

2) інновації – застосування нових, унікальних підходів, що дозволяють збільшити соціальний вплив;

3) самокупність і фінансова стійкість – здатність соціального підприємства вирішувати соціальні проблеми до тих пір, поки це необхідно, і за рахунок доходів, одержуваних від власної діяльності;

4) масштабність – збільшення масштабу діяльності соціального підприємства (на національному і міжнародному рівні) і поширення досвіду з метою збільшення соціального впливу;

5) підприємницький підхід – здатність соціального підприємця бачити недоліки ринку, знаходити можливості, акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, які надають довгостроковий позитивний соціальний вплив на суспільство цілому.

Залежно від розуміння суті та призначення соціального підприємництва можна виділити декілька підходів, що пояснюють його зміст у світі.

Соціальна відповідальність підприємства – це добровільно-активна спроможність сучасної підприємницької діяльності швидко реагувати на очікування суспільства, щодо вирішення економічних та соціальних проблем сьогодення.

Однак, як засвідчує практика, реалізація соціальної відповідальності підприємства у забезпеченні соціальної політики в Україні реалізується недостатньо. Зрозуміло, що за умови системної кризи в усіх аспектах соціального життя, воєнних дій, які відбуваються на сході

держави, соціальна політика не може бути повноцінною, адже для реалізації соціальних програм потрібні значні ресурси. У цей період функції держави зводяться до забезпечення мінімального соціального захисту найбільш нужденних верств населення. Майнове розшарування, перерозподіл суспільного багатства, збагачення та концентрація значних матеріальних цінностей у руках невеликого прошарку населення на тлі зубожіння більшості громадян України свідчать про недосконалість системи оплати праці та податкових механізмів регулювання доходів населення. Чинна система соціальних пільг не забезпечує надання в потрібному обсязі допомоги бідним, а навпаки, сприяє збільшенню доходів заможних верств населення, що продемонстровано в електронних деклараціях політиків. Однією з причин такого становища є низький рівень соціальної відповідальності. Безсумнівно, гарантуючи та відстоюючи основні соціальні права громадян, виражена цілісна державна соціальна політика має виступати найважливішим суб'єктивним чинником формування соціальної відповідальності яка, в свою чергу, має стати ефективним чинником розбудови сучасної держави в Україні. Однак відставання в соціальній сфері підриває легітимність влади, гальмуючи розбудову сучасної держави.

Прикладом розвитку соціального підприємництва й соціальної відповідальності є волонтерські центри та громадські організації Кіровоградщини в умовах повномасштабної війни. Адже останні дослідження стану благодійності в Україні показали, що кількість волонтерів і волонтерок збільшилася у 6 разів після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Волонтерські рухи об'єднують соціально-активних людей і швидко реагують на зовнішні виклики. На Кіровоградщині діє чимало волонтерських центрів, які розгорнули виробничі цехи.

Цей потенціал волонтерських центрів цілком може трансформуватися у проекти з підприємницькою складовою. Це стане можливим, якщо вже сьогодні громадські активісти та волонтери запровадять роботу у форматі соціальних підприємств.

Згідно з дослідженням The Possibilists, сьогодні молоді підприємці з 137 країн світу не вмотивовані створювати бізнес заради власних потреб та бажань, їх мотивує мета покращити життя інших на глобальному та локальному рівнях. Це величезна зміна парадигми причини існування підприємств, яку світ проживає прямо зараз. Цю зміну здатні пришвидшити кризові фактори, які, на жаль, трапляються в суспільстві.

З початком війни в Україні (і в 2014, і в 2022 рр.) спостерігається хвиля ініціатив, які покликані допомогти суспільству. Часто вони існують як волонтерські або благодійні проекти, які мають обмежений ресурс. Інколи вони створюються в поєднанні з бізнесовими підходами і дають більш сталий ефект. Це явище має розповсюджену у світі назву – соціальне підприємництво, проте в Україні щодо нього існують хибні твердження, що потребують уточнень (Корнецький, 2022).

Основні міфи про соціальне підприємництво:

Міф 1: соціальне підприємництво = благодійність або волонтерство

Допомагати іншим – це природа людини. Особливо в умовах кризи ця природа має здатність максимально розкриватись. Ми хочемо допомогти іншим в межах своїх можливостей, а інколи навіть більше. У часи війни благодійність та волонтерство виходять на інший рівень, мобілізуючи величезний ресурс. Єдина проблема з благодійністю та волонтерством – брак сталості цих явищ. Ресурси благодійника обмежені, а енергія волонтера може закінчитись. Соціальне підприємництво пропонує механізм необмеженої підтримки позитивних зусиль, оскільки це бізнес, який у разі успіху буде працювати як злагоджений механізм і генерувати ресурс. Цей ресурс може бути спрямований на розширення діяльності та виплату винагороди залученим до процесів, що, в свою чергу, дозволить ініціативі існувати довго (Корнецький, 2022; Комісаренко, 2021; Fil. Dr., 2023; Keohane, 2013).

Міф 2: соціальне підприємництво = неприбутковість

Так, соціальне підприємство може існувати у формі неприбуткової організації, але це лише один з варіантів. Цей варіант має як свої переваги, на кшталт, несплати податку на прибуток та більшої кількості шляхів залучення безповоротної допомоги, проте є і недоліки. Ці недоліки лежать у площині персональної мотивації засновника – підприємець повинен отримувати винагороду за успішно діючий бізнес у вигляді чистого прибутку, не говорячи про зарплату, якщо здійснюється операційне управління. Якщо соціальний підприємець хоче допомагати суспільству через використання прибутку, він може це робити, закріпивши визначений відсоток, який буде скеровуватись для досягнення соціальної мети (Корнецький, 2022; Комісаренко, 2021; Fil. Dr., 2023; Keohane, 2013).

Міф 3: соціальне підприємництво = соціальна відповідальність

Цей міф найбільш неоднозначний, оскільки провести межу між цими двома термінами

буває складно. Так, соціальна відповідальність є відомим явищем вже давно, а соціально відповідального бізнесу було і є дуже багато (і це прекрасно). Різниця лежить у площині первинної причини існування підприємства. Першопричиною створення та роботи соціального бізнесу є прагнення вирішення соціальної або екологічної проблеми. Без конкретних постійних та обов'язкових дій у цьому напрямі використання даного терміну не буде прийнятним. Соціальна відповідальність бізнесу, на відміну від вищеописаного підходу, є добровільним волевиявленням класичного підприємця. Це означає, що будь-який бізнес може бути соціально відповідальним, але тільки той бізнес, який існує з соціальною метою, може називатися соціальним підприємством (Корнецький, 2022; Комісаренко, 2021; Fil. Dr., 2023; Keohane, 2013).

Приклад моделі та брак термінології.

Після початку війни відомий ресторатор Євген Клопотенко відкрив у Львові заклад «Інші». Він не назвав це соціальним бізнесом, проте ресторан має відповідну модель – забезпечує безкоштовним харчуванням тих, хто не може заплатити. Ця соціальна цінність створюється за рахунок тих, хто платити готовий, а також пожертв та благодійних внесків. Крім того, ресторан створив робочі місця для внутрішньо переміщених осіб, що теж є різновидом критеріїв соціального підприємництва.

До бар'єрів, які перешкоджають розвитку соціального підприємництва в Україні, можна віднести:

- відсутність достатньої кількості підтримуючих структур з надання фінансової та технічної допомоги соціальному підприємству як частині малого бізнесу;

- відсутність уваги держави до соціального підприємництва як до інструменту розв'язання складних та нагальних соціальних питань, а також можливості економії бюджетних коштів;

- недостатня обізнаність серед населення країни щодо сутності та можливостей соціального підприємництва, непроінформованість стосовно мети та особливостей роботи, а також можливостей створення подібних суб'єктів господарювання;

- не чітке розмежування соціального підприємництва та благодійності, а також соціальної відповідальності бізнесу. (Комісаренко, 2021).

Тисячі підприємств зазначають, що перераховують відсоток від доходу (або прибутку) на підтримку армії, гуманітарних проєктів або інших соціальних ініціатив. По суті, вони займаються соціальним підприємництвом,

поєднуючи бізнес та допомогу суспільству. Ця тенденція немає нути, а має стати нормою і після війни. Для цього нам потрібно почати використовувати ті назви явищ, які вже закріпились у світовому економічному дискурсі. Це дозволить ефективніше пояснювати суб'єктам суть соціального підприємницького процесу, швидше залучати ресурси та краще продавати. Отже, бізнес з соціальною метою – це соціальне підприємництво, а люди, які ним займаються – соціальні підприємці (Свинчук, Корнецький, & Гончарова, 2017).

Ці теоретичні дані підтверджуються моніторингом, яке проводилося КОО ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення» з 16 по 25 вересня 2022 р. у межах реалізації Програми підтримки волонтерських центрів Кіровоградської області, що стала можливою завдяки фінансуванню National Endowment for Democracy. Цільова аудиторія – це 27 представників ГО, ініціативних груп, волонтерських центрів із 8 громад Кіровоградської області. Понад 60% центрів, команд та організацій працюють з внутрішньопереміщеними особами (ВПО) та збирають різноманітну допомогу для військових, а також допомагають людям з інвалідністю або тим, хто попав в складні життєві обставини (Результати опитування, 2023).

На запитання «Хто є Вашою цільовою аудиторією?», одержали таку відповідь: 66,7% – ВПО; 55,6% – діти ВПО; 48,1% – мобілізовані військові. Лише 1/3 ГО, волонтерських центрів є зареєстрованими, тобто інституційно оформили свою діяльність, переформовувавши її з початком повномасштабної війни на більш актуальні проблеми сьогодення. На рис. 1 представлені результати відповіді респондентів.

На запитання «Чи створено на базі Вашої ГО волонтерський центр? – респонденти надали такі відповіді: «ТАК» – 33,3%; «НІ» – 22,2%. А 44,4% респондентів відповіли, що їхня ГО залучена до роботи основного гуманітарного штабу в ТГ. Відповіді респондентів відображені на рис. 2.

Були також запитання щодо проблем в підприємницькій діяльності ГО, однак представники здебільшого відповідали про наявність проблем в волонтерських центрах. Це свідчить про відсутність інституціоналізації волонтерських центрів, які працюють під егідою ГО. Найбільшими потребами волонтерів на Кіровоградщині є наявність фінансової допомоги, розвиток соціального партнерства, особливо з благодійними фондами та міжнародними донорськими організаціями, розширення соціальних ресурсно-мережових контактів з організаціями із-за кордону. Волонтерські

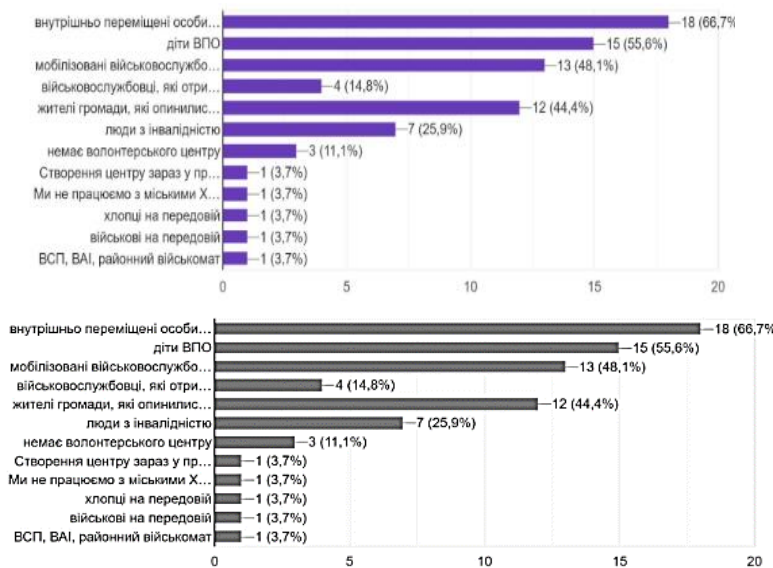

Рис. 1. Відповіді респондентів на питання «Хто є Вашою цільовою аудиторією для реалізації соціального підприємництва?» Джерело: (Результати опитування, 2023).

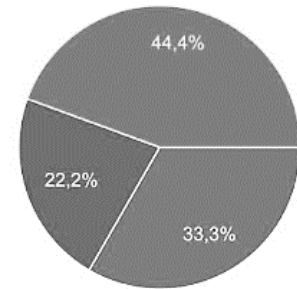
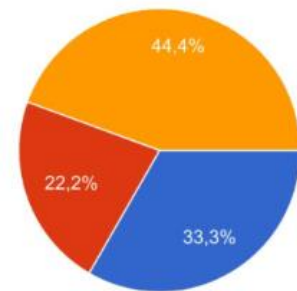

Рис. 2. Відповіді респондентів на питання «Чи створено на базі Вашої ГО волонтерський центр?» Джерело: (Результати опитування, 2023).

команди мають намір зміцнювати й стратегувати свою діяльність, розширювати перелік надання послуг, залучати більшу кількість волонтерів.

Таким чином, ми бачимо, що в умовах повномасштабної війни зростає мотивація населення до соціального підприємництва, що в свою чергу породжує зростання соціальної відповідальності за цю сферу діяльності.

Соціальна відповідальність української влади має проявлятися в ефективному державному управлінні країною, що забезпечить її розвиток в економічній, науково-технічній, соціальній, культурній та інших сферах; реалізації проголошених цілей, програм, зобов'язань та соціальних стандартів; регулярному звітуванні посадових осіб та державних інститутів перед громадянським суспільством за виконання делегованих повноважень та обов'язків, відповіді на болючі питання, що хвилюють суспільство. Підвищення соціальної відповідальності державної влади перед громадянами в умовах розбудови сучасної держави зумовлює необхідність правової регламентації конституційної, політичної, адміністративної та інших видів відповідальності посадових осіб органів державної влади й такого реформування державного ладу, який би сприяв розбудові сучасної держави – інституту, реально підпорядкованому і підконтрольному українському суспільству.

У контексті зазначеного вважаємо, що основними орієнтирами у соціального підприємництва та соціальної відповідальності як механізмів захисту національних цінностей розбудови сучасної української держави варто розглядати:

- поглиблення конституційної та політичної відповідальності держави, керівництва органами державної влади за реалізацію функцій держави та посадових обов'язків;

- реальне впровадження державної соціальної політики, яка безпосередньо впливає на якість життя суспільства;

- наявність публічного простору, засобів і центрів комунікації громадянського суспільства, наслідком чого стало б формування сфери його цивільного життя і громадської думки;

- організоване громадське життя вільних і рівних індивідів, чий права, зокрема й соціальні, захищені конституцією та законами виконуються;

- зорієнтованість на громадські інтереси та публічну політичну діяльність, наслідком якої стає кооперація та солідарність між громадянами, комунікація на засадах взаємної довіри і співробітництва.

Діяльність українських соціальних підприємств за даними «Каталогу соціальних підприємств» зосереджена переважно у сфері послуг – майже 67% підприємств (освіта, спортивні клуби, туризм, шиномонтаж). Здебільшого така діяльність не потребує значних фінансових інвестицій при започаткуванні. наступним етапом є поєднання виробництва і надання послуг – 26%, до якої належать легка промисловість та психологічна допомога, виробництво сувенірної продукції української тематики та професійно-технічна освіта / діяльність шкіл підготовки водіїв транспортних засобів / надання соціальної допомоги без

забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів.

Виробничою діяльністю займаються лише 7% підприємств, зокрема це сфера харчування, поліграфія, сільське господарство) (Назарук, 2013).

Відповідно до дослідження (Результати опитування, 2023) привабливими для соціального підприємництва в Україні формами господарювання є такі: громадська організація + фізична особа підприємець – 28%, громадська організація – 26%, фізична особа підприємець – 15%, ТОВ – 13% та підприємство об'єднання громадян – 13%, благодійний фонд – 2,5% та приватних підприємств – 2,5%.

Висновки.

Таким чином, соціальна відповідальність – це сфера взаємодії між представниками органів державної влади, індивідів і тих груп та організацій, які вони утворюють. Однією з цілей цієї взаємодії є формулювання, висловлення і захист інтересів громадян. Це той зріз суспільних відносин, коли громадські організації виступають як групи інтересів, що є посередниками в стосунках індивідів з владою та рештою суспільства, що й призводить до розбудови сучасної держави. Остання, як найвища форма організації суспільства,

реалізуючи внутрішню та зовнішню політику впливає на всі грані соціального життя.

Однак нині соціальне підприємництво в Україні переживає стадію зародження та становлення. За результатами дослідження можна зробити висновки про значно повільні темпи зростання кількості соціальних підприємств, пріоритетність сфери послуг як виду їх діяльності. Розвиток соціального підприємництва в Україні втілюється переважно мікропідприємствами. Основними джерелами фінансування соціального підприємництва є кошти акціонерів цих підприємств та гранти. Державна підтримка та фінансування соціального підприємництва в Україні на сьогоднішній день є мізерним та незначним.

Отже, підсумовуючи вище викладене можна стверджувати, що соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність яка має соціальну місію – «соціальну відповідальність», та виконує соціальні функції щодо найменш соціально захищених верств населення, сама генерує свій прибуток та розподіляє його на задоволення економічних та соціальних потреб суспільства. Напрямами подальших наукових розвідок порушеної в статті проблематики може стати подальше визначення факторів впливу на розбудову сучасної держави.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Бусел, В. Б. (Ред.). (2004). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Ігнатюк, Н., & Гура, В. (2014). Зарубіжний досвід соціального підприємництва. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Серія «Економіка»*, 12, 23-28.
- Комісаренко, А. О. (2021). Соціальне підприємництво як механізм соціальних перетворень і сталого розвитку підприємницької діяльності. *Право та державне управління*, 1, 146-153.
- Корнецький, А. (2022, Червень 7). *Війна як каталізатор соціального підприємництва*. Відновлено з <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryyemnytstva-artem-kornetskiy-vykladach-lvbs/>
- Кузьмін, О. Є., Пирог, О. В., Чернобай, Л. І., Романишин, С. Б., & Вацик, Н. О. (2016). *Соціальна відповідальність*. (Навчальний посібник). Львів: Вид-во Львівської політехніки.
- Ларіна, Н. Б. (2017). Соціальна відповідальність як чинник розбудови сучасної української держави. *Право та державне управління*, 1(26), 249-255.
- Назарук, В. (Ред.). (2013). *Каталог соціальних підприємств України 2013 року*. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Результати опитування ГО та волонтерських центрів Кіровоградської області щодо їхніх потреб в умовах воєнного стану*. (2023). Відновлено з https://issuu.com/samoorg/docs/_ee2b3a9ad1c145
- Свинчук, А. А., Корнецький, А. О., & Гончарова, М. А. (2017). *Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін*. (Посібник). Київ.
- Теорія державного управління. (2011). (Т. 1). Ю. В. Ковбасюк, В. М. Князев, І. В. Розпутенко, *Енциклопедія державного управління* (у 8 т.). К.: НАДУ.
- Шаповал, В. М. (2004). Конституційна категорія соціальної держави. *Право України*, 5, 14.
- Dees, J. G. (2001). *The meaning of social entrepreneurship*. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of 224 Business. (Revised version). Відновлено з http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
- Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute*. (2023). Retrieved from <http://www.janusandal.no/en/>
- Keohane, G. L. (2013). *Social Entrepreneurship for the 21st Century. Innovation Cross the Nonprofit, Private, and Public Sectors*. New York: mc Graw Hill.

REFERENCES

- Busel, V. B. (Ed.). (2004). *A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language*. K.; Irpin: VTF "Perun".
- Dees, J.G. (2001). *The meaning of social entrepreneurship*. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of 224 Business. (Revised version). Retrieved from http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
- Ignatovych, N., & Gura, V. (2014). Foreign experience of social entrepreneurship. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University, "Economics" Series*, 12, 23-28.
- Keohane, G. L. (2013). *Social Entrepreneurship for the 21st Century. Innovation Crosses the Nonprofit, Private, and Public Sectors*. New York: mc Graw Hill.
- Komisarenko, A. O. (2021). Social entrepreneurship as a mechanism of social transformations and sustainable development of entrepreneurial activity. *Law and Public Administration*, 1, 146-153.
- Kornetsky, A. (2022, June 7). *War as a catalyst for social entrepreneurship*. Retrieved from <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryemnytstva-artem-kornetskyj-vykladach-lvbs/>
- Kuzmin, O. E., Pyrog, O. V., Chernobay, L. I., Romanyshyn, S. B., & Vatsik, N. O. (2016). *Social responsibility*. (Tutorial). Lviv: Department of Lviv Polytechnic.
- Larina, N. B. (2017). Social responsibility as a factor in the development of the modern Ukrainian state. *Law and public administration*, 1(26), 249-255.
- Nazaruk, V. (Ed.). (2013). *Catalog of social enterprises of Ukraine in 2013*. K.: Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy".
- Phil. Dr. Jan-U. Sandal Institute. (2023). Retrieved from [http://www.janusandal.no/en/Results of a survey of NGOs and volunteer centers of the Kirovohrad region regarding their needs under martial law. \(2023\)](http://www.janusandal.no/en/Results%20of%20a%20survey%20of%20NGOs%20and%20volunteer%20centers%20of%20the%20Kirovohrad%20region%20regarding%20their%20needs%20under%20martial%20law.%20(2023).). Retrieved from https://issuu.com/samoorg/docs/_ee2b3a9ad1c145
- Shapoval, V. M. (2004). Constitutional category of the welfare state. *Law of Ukraine*, 5, 14.
- Svynchuk, A. A., Kornetskyi, A. O., & Honcharova, M. A. (2017). *Social entrepreneurship: from idea to social change*. (Manual). Kyiv.
- Theory of public administration. (2011). (Volume 1). Yu. V. Kovbasyuk, V. M. Knyazev, I. V. Rozputenko, *Encyclopedia of public administration* (in 8 vols.). K.: NADU.